

EYÜP/ŞEYH MURAD EFENDİ TEKKESİ AVLU KAPISI, ÇEŞME VE ŞADIRVAN RESTİTÜSYONU

Dr. Yük. Mimar AYTEN ERDEM

Dr. Ayten Erdem, 1956. Yıldız Teknik Üniversitesi Restorasyon Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi. Aynı Üniversitenin Rölöve-Restorasyon Programı'nda 1985 yılında lisansüstü, 1997 yılında doktora eğitimini tamamladı. Erdem, Yıldız Sarayı Çit Kasrı (1983) ile Çırağan Sarayı (1987) Rölöve ve Restorasyon Projelerinin hazırlanmasına ve uygulamalarına, Bursa-Osman Gazi (1989) ve Diyarbakır Kaleiçi (1990) Koruma İmar Planı çalışmalarına katıldı. Ayrıca, Eyüp-Kuyubaşı Emin Baba Tekkesi, Üsküdar Aşçıbaşı Camii ve Sultan Selim Medresesi Rölöve ve Restorasyon Projelerini hazırladı.

Yüzyıllardan beri dinsel merkez olma özelliğini sürdüren Eyüp'ün Fatih Devri'nde kurulan 8 mahallesinden biri Nişancı Mustafa Paşa mahallesidir(1). Şeyh Murad Efendi Tekkesi bu mahallede, Davut Ağa Caddesi ile Mustafa Paşa Caddesi'nin kesiştiği yerde, Nişancı Mustafa Paşa Camisi'nin güneyindedir. Günümüzde bu tekke kompleksinin içinde, mescid, tevhidhane, derviş odaları, kapalı türbe ile 3 bölüm

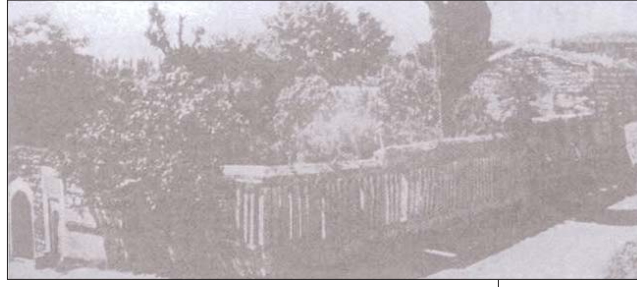
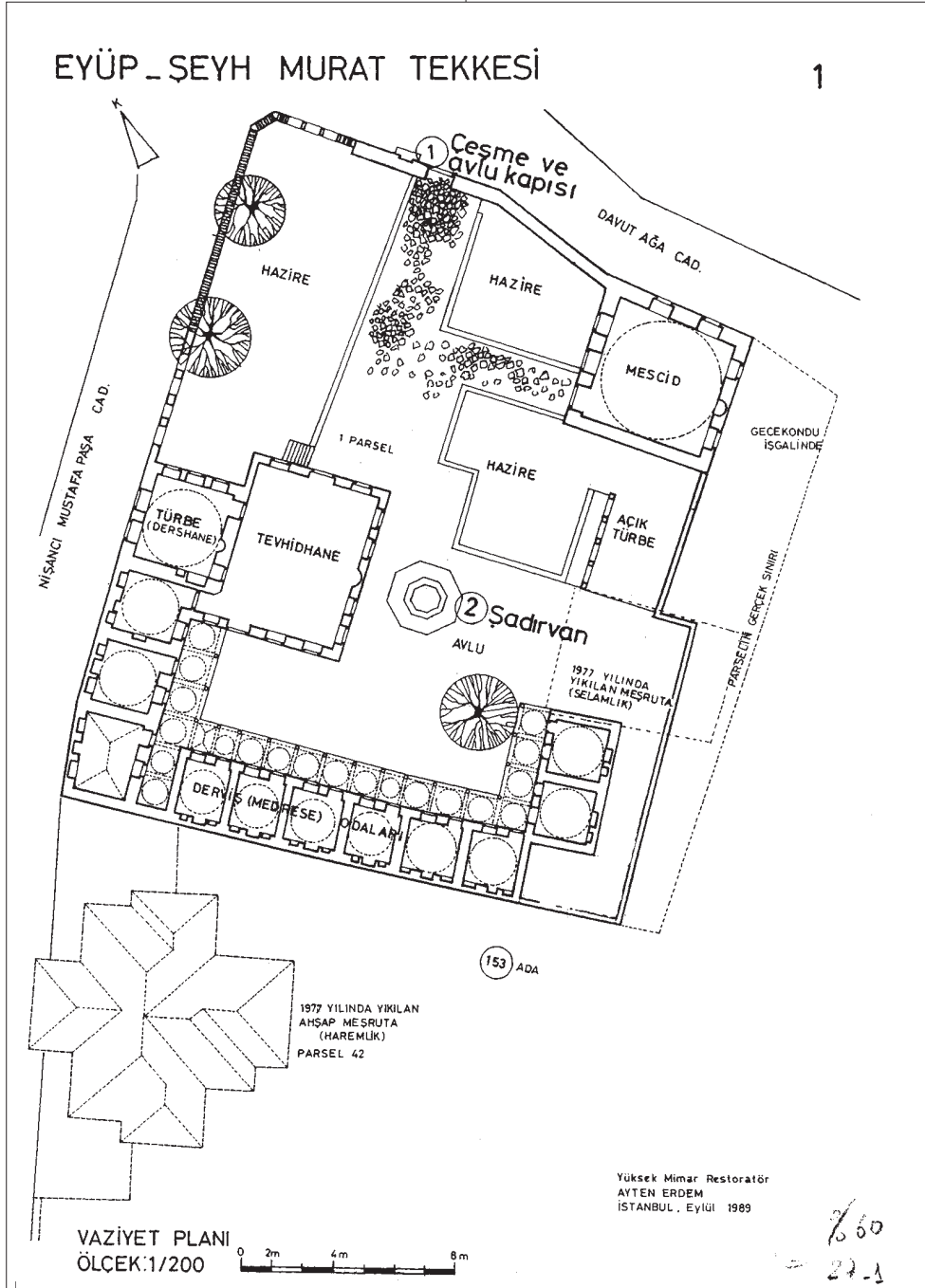

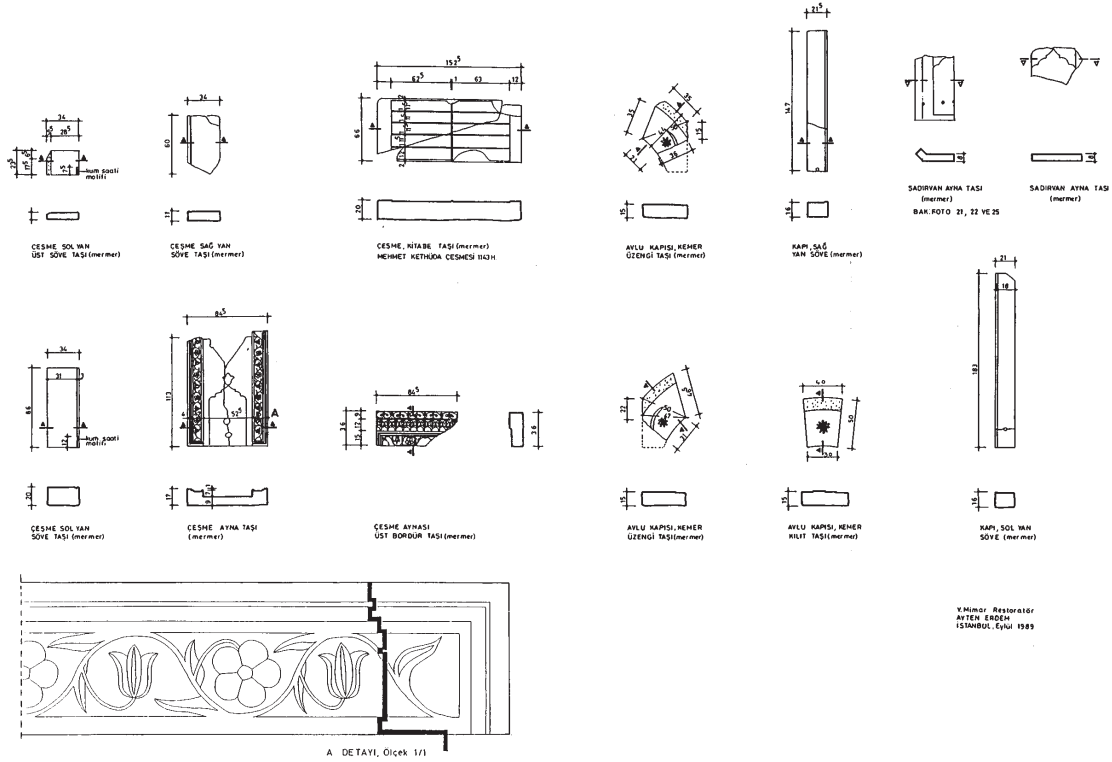
Foto 1- Şeyh Murad Tekkesi'nin 1945 yılındaki durumu (M. Hilmi Şenalp, "Eyüp Sultan'da Şeyh Murad...", İlgı, 1982, s. 22)

halindeki hazine bulunmaktadır. Bu tebliğin konusunu ise tekkenin bugün mevcut olmayan avlu kapısı, çeşme ve

1- Bayrı, Mehmet Halit, İstanbul Folkloru, Baba Matbaası, İstanbul, 1972, s.27.

ŞEYH MURAT TEKKESİ
ÇEŞME, KAPI VE ŞADIRVAN ELEMANLARI RÖLÖVESİ
ÖLÇEK 1/20

Y.Mimar Restorator
AYTEN ERDEŞ
İSTANBUL, Eylül 1989

2- *Ayvansaray, Hafız Hüseyin, Hadikat-ül Cevami 1-2, Matbaa-i amire, İstanbul, 7 Zilhicce, 1865, s. 192-193.*

3- *Öz, Tabsin, İstanbul Camileri, Cilt 1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1987, s. 142.*

4- *Ayvansaray, Hafız Hüseyin, a.g.e., s. 193.*

5- *Tanman, M. Baba, "Murad Buhari tekkesi", Düünden Bugüne İstanbul Ansik-lopedisi, Cilt 5, İstanbul, 1994, s. 514-516.*

şadırvanı oluşturmaktadır.

Şeyh Murad Efendi Tekkesi, şimdiki yerinde bulunmayan kitabesine göre H. 1127/M.1715 yılında medrese olarak yaptırılmış, daha sonraki yıllarda da türbe, mescid, tevhidhane, selamlık ve harem binaları medresenin çevresine yerleştirilmiştir. Yapının banisi, Hadikat-ül Cevami'ye göre Kangırlı (Çankırlı) Damat Mustafa Efendi(2), hayrat

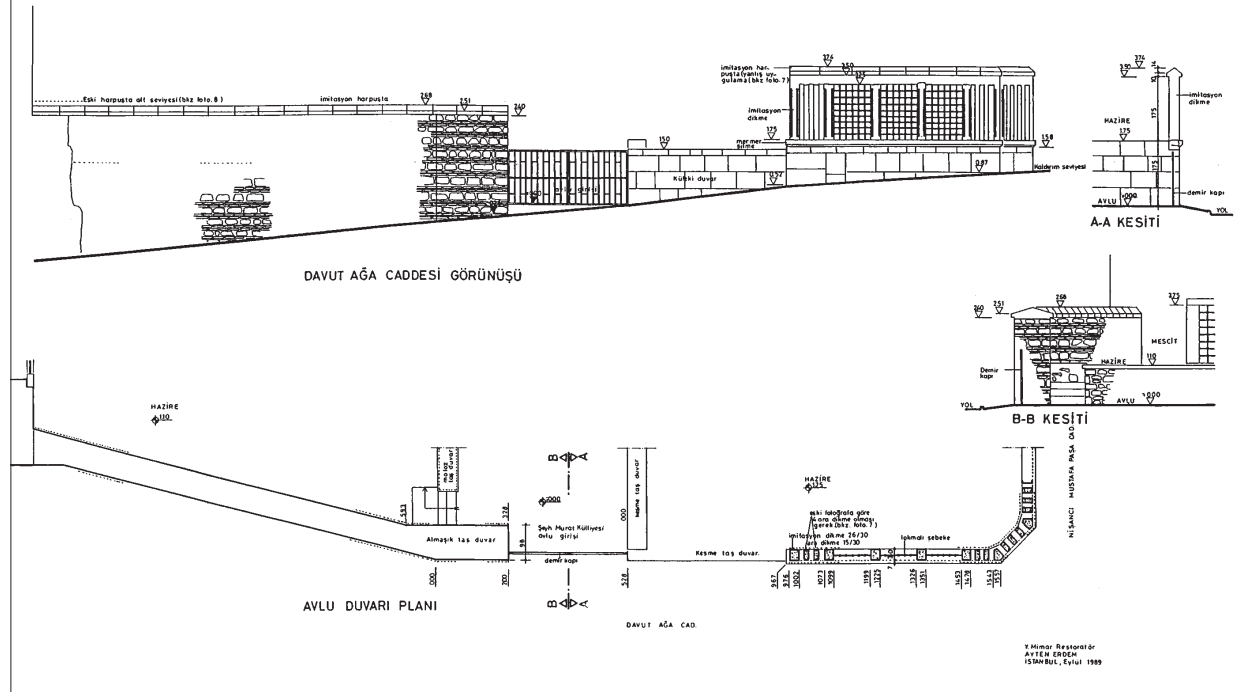
kaydına göre ise Kangırlı Mustafa Efendi'nin oğlu Şeyhülislam Ebül-Hayr Ahmet yani Damatzade Ahmet Efendi'dir(3). Şeyhülislam Ebül-Hayr Ahmet Efendi, bu medreseyi Buharalı Şeyh Murad Buhari adına Nakşibendi tekkesine dönüştürmüş ve 1719 yılında ölen Şeyh Murad Buhari'yi bu tekkenin mescid-dersane olarak kullanılan mahalline gömdürmüştür. Şeyh Murad Efendi Medresesi, murad Buhari'nin ölümünden sonra Nakşibendi Zaviyesi ve Hamza-vi Melami Tekkesi olarak faaliyet göstermiştir(4). Dersane'nin türbe olarak kullanılması nedeniyle parselin güneydoğu köşesine Şeyhülislam Hacı Veliyyiddin efendi tarafından (ölümü 1768) hem mescid, hem tevhidhane olarak kullanılan yapı yaptırılmıştır. 1855 yılında türbeye bitişik olan tevhidhane inşa edilmiş ve aynı yıllarda harem ve selamlık binaları da yenilenmiştir(5). Avlusunda gül bahçesi

Foto 2- Şeyh Murad Tekkesi'nin 1982 yılındaki durumu. (M. Hilmi Şenalp, "Eyüp Sultan'da Şeyh Murad..", İlgı, 1982, s.22)

ŞEYH MURAT TEKKESİ
AVLU DUVARI RÖLÖVE PROJESİ,
ÖLÇEK 1/50

3

ile selsebili andıran bir darıvanın bulunduğu belirtilen(6) tekkenin haziresinde ise kültür tarihimizin önemli kişilerinin mezarları bulunmaktadır(7).

Cumhuriyet'in ilanından sonra tekke ve zaviyelerin kapatılması ile birlikte kullanılmayan Şeyh Murad Buhari Tekkesi çevredeki evsiz ve işsiz kişiler tarafından işgal edilmiş ve 1977 yılında ahşap selamlık ve harem binaları bu kişiler tarafından yıkılmıştır(8). 1983 yılında Vakıflar İdaresi tarafından tekkenin restorasyonuna başlanmıştır. Bu restorasyon sırasında harap külliye revakları, derviş odaları ve avlu duvarının bir kısmı onarılmış, fakat restoras-

Foto 3- Şeyh Murad tekkesi'nin 1945 yılındaki durumunu gösteren bir başka resim. (Necdet İşli Arşivi)

yon tamamlanamamıştır. Tekke 1988 yılında Hak-Yol vakfına tahsis edilmiştir.

3 kollu, revaklı medresenin uzun kolu bulunduğu parselin batısını tamamen sarmakta, diğer iki kolu ise güne ve kuzeye doğru dönmektedir (Bkz. P.1). Mustafa Paşa Caddesi'ne paralel olarak uzanan kuzey kolu, odalardan daha yüksek olan ve sonradan türbeye dönüştürülen dersane ile sona ermektedir. Daha geç dönem yapısı olan oturan üzengi taşlarında ise kabartma ay ve çiçek motifleri mevcuttur (Bkz. Foto.8). Kemer taşlarının bu özelliği nedeniyle kapının III. Selim veya II. Mahmud dönemlerinde yenilediği veya onarıldığı anlaşılmaktadır(10).

Çeşmenin, avlu kapısının ve şadırvanın restitüsyon/restorasyon projeleri hazırlanırken külliye içinde bulunan ve çeşitli yerlere dağılmış olan taşlar incelenmiş ve ilgili olanlar tespit edilmiştir (Bkz. Foto. 9,10,11). Çeşme kitabesi ile birlikte sağ söveye ait biri kırık olan 2 taş, sol söveye ait 1 taş, kemer kısmı kırılmış ayna taşı ve yine kısmen kırık

6- Şenaltı, M. Hilmi, "Eyüpsultan'da Şeyh Murad Külliyesi", Lale, Yıl 1, S. 1, İstanbul, 1982, s. 22-26

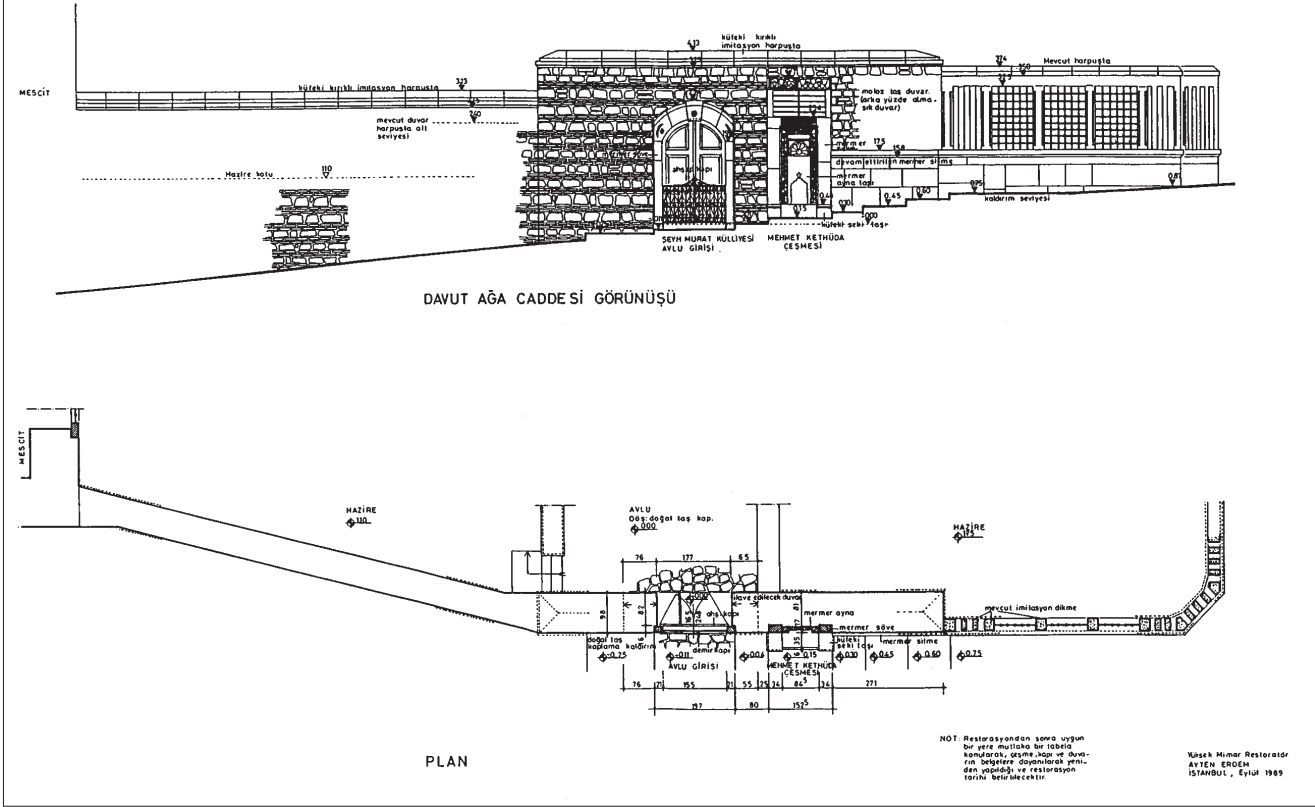
7- Şeyh Murat Tekkesi'nde mezarları bulunan kişilerden bazıları şunlardır.

Hattat Şeyhülislam Veliyüddin Efendi (vefatı M. 1768-1769), Hattat Esma İbret Hanım (vefatı M. 1780), Hattat Mahmud Celadettin Efendi (vefatı M. 1829), Bestekâr Üstad Hüseyin-ül Hisari (vefatı M. 1821), Yazar-hukuk alimi Gedoslu Mehmet Efendi (vefatı M. 1837), müllif ve sufi Muhaddis Seyyid Süleyman Belbi (vefatı M. 1877) ve bu zatın oğlu sufi Seyyid Abdülkadir Belbi (vefatı M. 1922).

Gölpınarlı, Abdülbaki, "Düniü Bilmeyen Yaşayan Bir Ölüdür Ancak", Milliyet Gazetesi, İstanbul, 9.9.1975, s. 2.

8- İşli Nejedet, "Şeyh Murad Tekkesi Raporu", 1977, İstanbul.

SEYH MURAT TEKKESİ
ÇEŞME VE AVLU KAPISI,
RESTİTÜSYON-RESTORASYON PROJESİ, 1/50

9- Tamışık, İbrahim Hilmi, *İstanbul Çeşmeleri I- İstanbul Ciheti*, Maarif Matbaası, İstanbul, 1943, s. 140-141.

olana yana sütündeki bordür taşı bulunabilmiştir. Kapının sağ ve sol söve taşlarında birer adedi, 2 adet kemer üzengi taşı ile kilit taşı, şadırvanın ise 2 adet kırık ayna taşı bulunabilmiş (Bkz. P.2), şadırvan mahallinde yapılan kazıda ise yalak taşı ve temel izleri ortaya çıkartılmıştır. 1942 ve 1945 yılında çekilmiş olan fotoğraflardan yararlanıla-

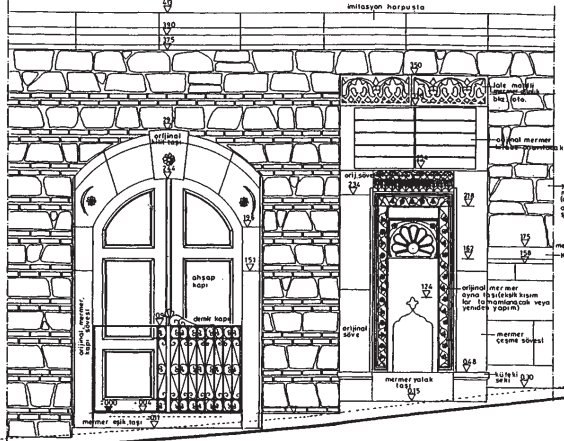

Foto 4- Şeyh Murad Mescidi'nin ve avlu duvarının 1982 yılındaki durumu. (Necdet İşli Arşivi)

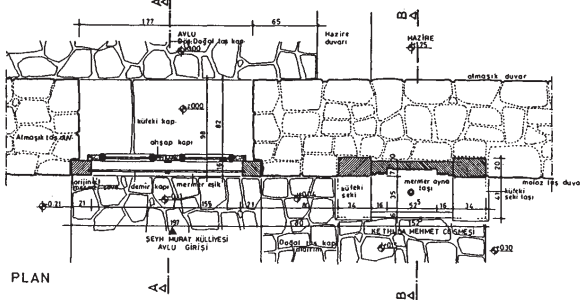
rak daha önceden yapılan avlu duvarı restorasyonunda duvar yüksekliğinin daha alçak tutulduğu ve harpuştta detayının orijinalinden farklı yapıldığı anlaşılmıştır (Bkz. P.3,4) Bu nedenle, yeni yapılacak kısımlarda orijinal harpuştta detayının uygulanması daha doğru bulunmuştur. Ancak, önceden tamamlanmış olan kısmın yıkılması mümkün olmadığı için zorunlu olarak ortaya mevcut pencere avlu duvarı ile yeni yapılan kısım arasında seviye farkı çıkmıştır. Ayrıca, avlu kapısı ile mescit benden duvarı arasındaki avlu duvarının da harpuştası nedeniyle geçmişteki seviyesinden biraz aşağıda kaldığı anlaşıncı (Bkz. Foto. 12), bu kısmın harpuştasının da orijinal detayına uygun olarak yenilenmesi düşünülmüştür. Avlu kapısı ile çeşme arasında kalan kısımda duvar örgüsünün geçmişte moloz taş duvar karakterinde olduğu anlaşılmasına rağmen uygulamanın zor ola-

ŞEYH MURAT TEKKESİ
AVLU KAPISI VE ÇEŞME
RESTİTÜSYON VE RESTORASYON PROJESİ, ÖLÇEK 1/20

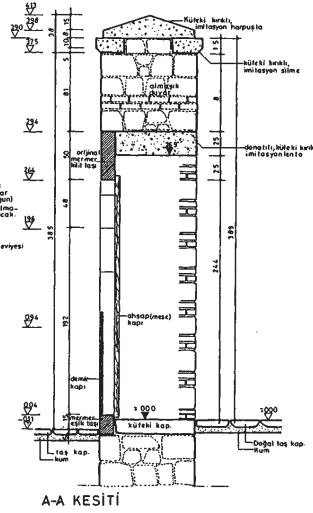
5

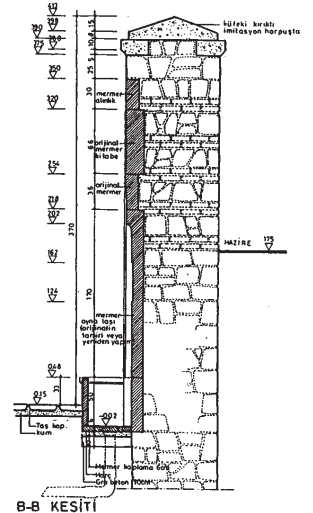
DAVUT AĞA CADDESİ GÖRÜNÜŞÜ

PLAN

A-A KESİTİ

B-B KESİTİ

Y.Mimar Restorata
AYTEN ERDEM
İSTANBUL, Eylül 1988

çağı düşünülerek bu kısımda da almasıık duvar karakteri devam ettirilmiştir. Çeşme ve kapı taşlarında kullanılabilcek olanların kullanılması, mevcut olmayan ya da kullanılmayacak kadar kırık olanların ise orijinal malzemelerinden (mermer ve küfeki taşı) yeniden yapılması önerilmiştir. Avlu kapısının restitüsyonunda mevcut malzeme kapı boşluğunu oluşturmaya kısmen yetmekte, fakat kapı kanatlarının nasıl olduğu anlaşılamamaktadır. Bu nedenle, ahşap kapı kanatları yeniden tasarlanmış, bu kanatların önüne mevcut sövelerdeki izlere de dayanarak alçak bir demir kapı konması önerilmiştir. Bu kapı, Yahya Efendi Tekkesi'nin avluya giriş sağlayan demir kapısına benzetilmiştir. Ayrıca, yeni yapılacak düzenlemede kaldırımın setlendirilmesi de belirtilmiştir (Bkz. P. 4,5).

Şadırvanın ne yazık ki fazla orijinal malzemesi ve detaylı fotoğrafı bulunamamış, fakat bu alanda yapılan

kazı sonucunda sekizgen planlı olduğu anlaşılmış ve buraya gelen eski su yolu ortaya çıkarılmıştır. Mevcut olan mermer ayna taşları kırık olmakla birlikte 1 modül ayna taşının boyutları

Foto 5- Mehmet Ketbuda Çeşmesi'nin 1945 yılındaki durumu (Encümen Arşivi, Arkeoloji Müzesi)

EYÜP -ŞEYH MURAT TEKKESİ ŞADIRVANI
RESTORASYON- RESTİTÜSYON PROJESİ ÖLÇEK:1/20

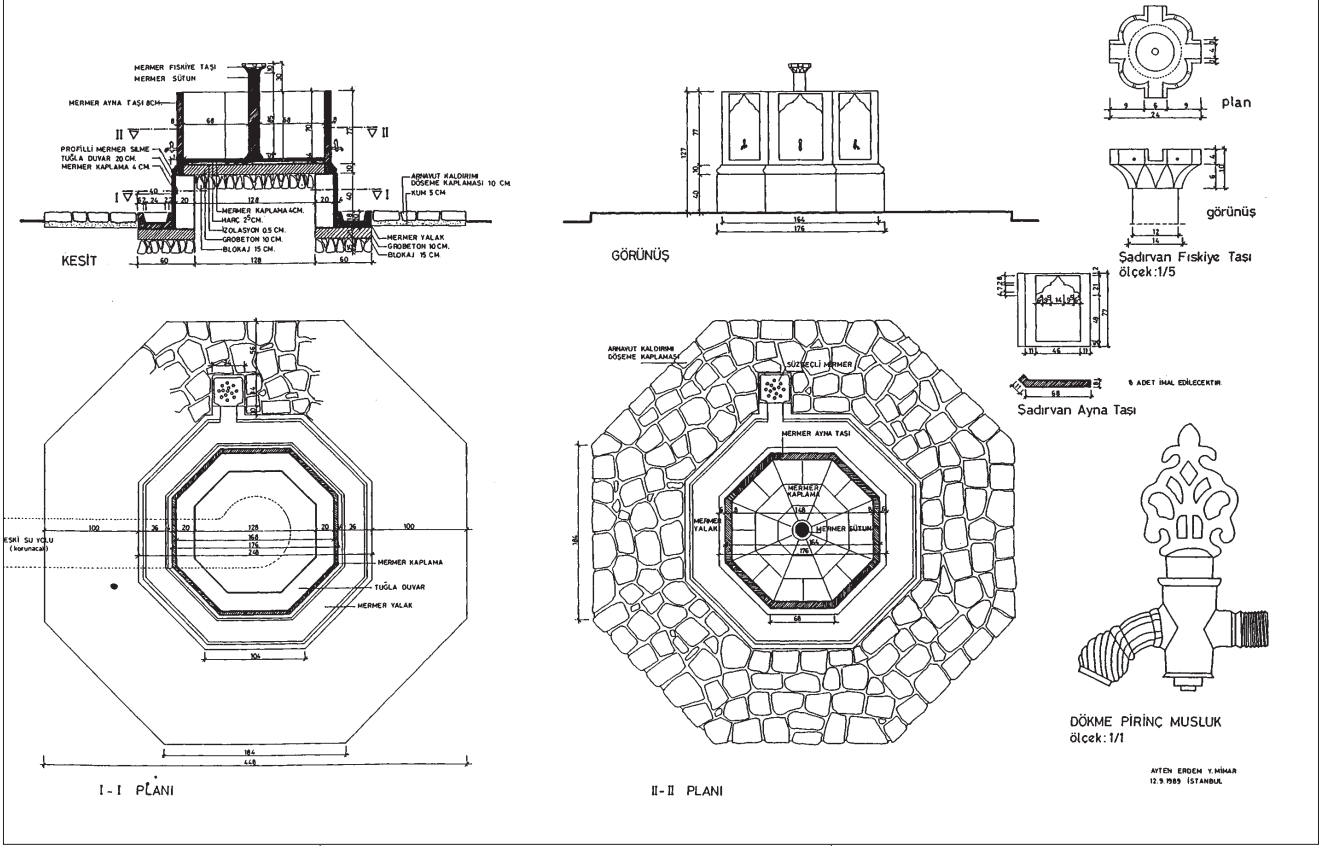

Foto 6 - Avlu Kapısı henüz yıkılmamış, yaklaşık olarak 50'li yıllar. (Necdet İşli ARŞivi)

Foto 7- Mehmet Kethüda Çeşmesi'nin ayna taşına oturan üst bordür taşı.

elde edilebilmiştir (Bkz. P.2). 1942 yılında çekilmiş olan fotoğrafından da anlaşılacağı gibi (Bkz. Foto.13) abdest alma amacından ziyade estetik kaygılarla yapılan şadırvanın ortasında, mermer bir sütun üzerinde bulunan fıskiyesi ile görsel ve eşitsel etkiyi artırdığı ve çevresine serinlik etkisi verdiği anlaşılmaktadır. Yine bu fotoğraftan şadırvan çevresinin taş malzeme ile kaplandığı görülmekte, fakat fıskiye taşının biçimi anlaşılammaktadır. Bütün bu verilere dayanarak, şadırvanın ayna taşları birim eleman olarak düşünülmüş ve temel izlerinden de yararlanarak şadırvanın planı oluşturulmuştur. Fıskiye taşı ise yeniden tasarlanmıştır. Şadırvan yalağının, ayna taşlarının, iç döşeme kaplamasının, ortasında yer alan sütunla fıskiye taşının mermerden yapılması ve eski su yolunun korunması önerilmiştir (Bkz. P.6). tevhidhane; türbenin (dershane) güney kenarına yapışıktır. Mescit ise parselin güneydoğu köşesindedir. Mescit ile medresenin güney kolu arasında yer alan açık türbede Şeyhülislam Veliüddin efendi'nin mezarı bulunmaktadır. Geçmişte, medresenin güney kolunun bitiminde, açık türbenin hemen yanında bulunan ahşap selamlık meşrutası ise günümüze kadar gelecemiştir.

Tekkenin Davud Ağa Caddesi'ne bakan avlu duvarı üzerinde bulunan Mehmet Kethüda Çeşmesi ile avluya giriş kapısının ve tekke avlusundaki şadırvanın 50'lili yıllarda yıkıldıkları tahmin edilmektedir (Bkz. Foto. 1,2,

Foto 8- Avluya giriş kapısına ait üzengi taşı.

Foto 9- Avluya giriş kapısının söve taşı.

Foto 10- Mehmet Kethüda Çeşmesi'nin bulunabilen taşları.

Foto 11- Aynı çeşmenin kitabesi.

3,4). IV. Mehmet'in kızı Hatice Sultan'ın kethüdası olan Tersane Emni Mehmed Efendi H. 1143 yılında şadırvanı, H. 1145/M.1732 yılında ise çeşmeyi yaptırmıştır. Çeşme kitabesi "Muhammed yapı bab-ı tekyeye bir çeşme-i ziba 1145" mısrası ile son bulmaktadır(9).

Mehmet Kethüda çeşmesi ile avluya

10- M. Baba Tanman, a.g.e. s. 515.

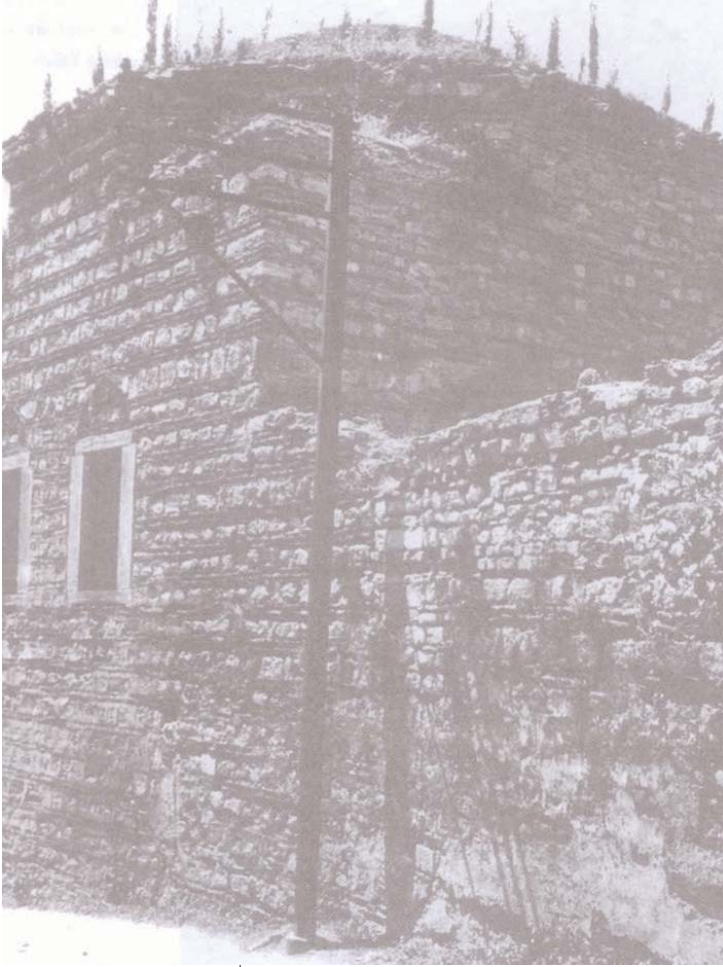

Foto 12- Şeyh Murad Mescidi ile avlu duvarının birleşimi. (Encümen Arşivi, Arkeoloji Müzesi)

giriş kapısı, yaklaşık 1m. kalınlığında olan taş duvar üzerine yerleştirilmiştir. Bu taş duvar, avlu kapısı ile çeşmenin üstünde biraz daha devam etmekte ve kesme taş harpuşa ile tamamlanmaktadır. Bütün tekke avlusunu çevreleyen bu taş duvar örgü karakteri bakımından farklılık göstermekte, çeşmenin sol yanında avlu penceresi silmesine kadar kesme taş ve silmenin üzerinde moloz taş, çeşmenin sağ yanında moloz taş, avlu kapısı ile mescit arasında ise mescit beden duvarlarına uygun olarak 2 sıra tuğla, 1 sıra moloz taş olarak tekrarlanan almasıık duvar karakterinde devam etmektedir (Bkz. Foto.3,4). Çeşmenin yekpare mermerden yapılmış ayna taşı, iki yanından 34 cm genişliğinde ve taş duvarla hemyüz olan mermer söveler ile sınırlandırılmıştır (Bkz. Foto.5). Küfeki taş sekiler üzerine oturan bu sövelerden sol yandaki söve 3

parçalı, sağ yandaki söve 2 parçalıdır. Ayna taşı, küfeki sekilerle aynı yükseklikte olan mermer bir yalağın hemen üzerinden başlamakta ve yanlarda kabartma çiçeklerle ve dallarla bezeli profilli bir bordürle, üstte ise bordür genişliğinde olan boş bir pano ile çevrelenmektedir. Ayna taşının bordürlerle sınırlı olan kısmı bordürlerden 7 cm. daha geride olup, üst kısmındaki boş panonun hemen altında, yarım daire kemer içinde bulunan istiridye kabuğu motifi ile tamamlanmaktadır. Ayna taşının musluk takılan alt kısmı, palmetle tamamlanana kaş kemerli bir çerçeve içine alınmıştır. Çeşme aynasının üzerine 36 cm yüksekliğinde ve ayna taşı genişliğinde olan üst bordür taşı oturmakta ve çeşme aynasının yan söveler ile aynı yüksekliğe erişmesini sağlamaktadır. Yine mermerden yapılmış olan üst bordür taşının çeşme aynasına oturan kısmına yanlarda bulunan kabartma çiçekli bordür dönmekte, çiçekli bordürün üzerinde stalaktit sırası ve en üstte de yine rumi motifli bir başka bezeme yer almaktadır. Çeşme söveleri ile üst bordür taşının üzerine kabartma, talik yazılı mermer kitabe oturmaktadır. 152/66 cm boyutlarında olan kitabe, her biri ikiye bölünmüş 5 sıra kartuşdan oluşmaktadır. Çeşme, kitabenin üzerinde bulunan rumi uslüpta, girift bezemeli mermer bir alınlık ile tamamlanmaktadır.

Avluya giriş kapısının Mehmet Kethüda Çeşmesi'nin solunda yer aldığı ve çeşme ile hemyüz olduğu fotoğraflarda görülmektedir (Bkz. Foto.6) Kapı söveleri ile 5 adet kemer taşı mermerdendir. Basık kemerin diğer taşlardan biraz daha yüksek olan rozetli kilit taşı, hem alt hem de üst seviyede kemer hattının dışına taşmaktadır. Söveler üzerine Mehmet Kethüda Çeşmesi ile avlu kapısının ve şadırvanın restitüsyon ve restorasyon projeleri 1989 yılında Hak-Yol vakfı için hazırlanmış Vakıflar Bölge Müdürlüğü ile Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından

da onaylanmış, fakat geçen 10 yıl içinde bu projelerin uygulaması yapılmamıştır. Bu onaylı projeler uygulanmaz iken, Şeyh Murat Tekkesi'nde Vakıfların ve koruma kurulu'nun onaylamadığı değişiklikler yapılmış, revaklı modüller mevcut sütunları tahrip etme pahasına da olsa alüminyum doğramalarla kapatılmış, tevhidhane ile medresenin birleştiği köşeye mevcut mimari-

riye uymayan bir rüzgârlık eklenmiş ve haziredeki bütün mezar taşları yeşil ve bordo renkli yağlıboya ile boyanmıştır. Son olarak da türbe içindeki ahşap sandukalar sökülerek yerlerine briket malzeme ile yenileri yapılmaya çalışılmaktadır. Kültür varlıklarımızın korunamalarının en önemli nedenlerinden biri, onarım adıyla yapılan bu tip uygulamalardır.

Foto 13- Şeyh Murad Mescidi Şadırvanı, 1945, arkadaki yapı Tevhidhane. (Encümen Arşivi, Arkeoloji Müzesi)